

ДО ПИТАННЯ ПРО ОФОРМЛЕННЯ ПЛАНУ-КОНСПЕКТУ УРОКУ

Анотація Автори звертають увагу на помилки, які трапляються в опублікованих у журналі орієнтовних планах-конспектах уроку. В статті запропоновані шляхи ліквідації допущених недоліків.

Ключові слова: план-конспект уроку, помилки, завдання уроку, частини уроку, методично-організаційні вказівки, дозування.

Annotation. "On drawing up a lesson outline" by N. Kovalchuk, T. Gnitetska

The authors draw attention to the mistakes that occur in tentative outlines of the lessons, published in the journal. The ways of eliminating of the drawbacks are suggested in the article.

Key words: a lesson outline, mistakes, objectives of the lesson, parts of the lesson, methodical and organizational instructions, dosing.

Журнал „Фізичне виховання в сучасній школі” є пріоритетним періодичним виданням нашої країни з науково-методичних питань галузі. Різноманіття методичних розробок, рекомендацій, наукової інформації, що подається в журналі робить його високо популярним серед фахівців різного віку й рівня кваліфікації. Тому ми рекомендуємо студентам „Фізичне виховання в сучасній школі” як теоретичну базу для вирішення творчих завдань, розширення методичних знань тощо.

Часто студенти звертаються до наведених у журналі розробок документів планування, зокрема план-конспектів уроку. На жаль, останнім часом у таких публікаціях трапляються прикрі помилки, які помічають навіть студенти. Відповідно, у них виникають ряд запитань, які стали предметом методичного обговорення й спонукало нас до написання даної статті.

Методологічною основою для проведення порівняльного аналізу слугували вимоги до написання конспекту уроку, які прописані у підручниках „Теорія і методика фізичного виховання” під авторством відомих теоретиків А. Д. Новикова, Л. П. Матвєєва [8], Б. А. Ашмаріна [7], В. М. Видріна [1], А. А. Гужаловського [2], Т. Ю. Круцевич [6], Б. М. Шияна [9].

Відомо, що конспект, як результат безпосередньої підготовки вчителя до уроку може мати різні способи оформлення: текстовий, у вигляді схем чи рисунку [9].(При цьому більше значення має те, щоб незалежно від форми конспект вирішував своє методичне призначення – організаційно-методичне забезпечення проведення уроку).

На практиці переважаючим є спосіб оформлення конспекту, який складається з двох частин – „шапки” та графічної частини.

Традиційно в „шапці” вказують номер уроку, паралель класу, для якого він розроблений, модуль, завдання уроку, дату, час, місце проведення, кількість основного й допоміжного інвентарю (відомості про інвентар можна подавати в кінці конспекту). А графічна частина представлена чотирма графами: перша – частини уроку, їх тривалість, друга – зміст навчального матеріалу, третя – дозування навантаження (при цьому його варто диференціювати для учнів різних медичних груп), четверта – організаційно-методичні вказівки.

Проаналізувавши зміст конспектів, які опубліковано в журналах протягом останніх десяти років, ми виявили, що помилки допускаються однаково часто в обох його частинах, переважно при постановці завдань, у термінології, викладенні дозування навантаження та в методично-організаційних вказівках.

Для їх усунення звернемося до «класичних» позиції оформлення конспекту. Так при постанові завдань слід виходити з того, що їх кількість не повинна перевищувати 3-5 на один урок. Серед них передбачаються освітні (1-3), оздоровчі, виховні.

Кожне із завдань повинно бути конкретизованим: освітні – щодо етапу навчання рухової дії чи теоретичним знанням; оздоровчі та виховні – щодо засобів їх вирішення. Наприклад, освітні завдання спрямовані на озброєння учнів знаннями, формування рухових умінь і навичок. Кожний урок повинен тісно пов'язуватись з попередніми і наступними, утворюючи, таким чином, систему засвоєння вправи: ознайомлення → розучування → закріплення → удосконалення. На кожний етап відводиться різна кількість уроків (від 1 до 5-6

і більше) в залежності від складності вправи та ін. Освітні завдання формулюються за допомогою дієслів майбутнього часу, зокрема:

- „ознайомити” (наприклад, з історією розвитку баскетболу);
- „розучити”, „навчити” (приставного кроку);
- „навчати” або „продовжувати вивчати” (якщо вправа складна і процес навчання вимагає кількох уроків (наприклад, верхньої прямої подачі у волейболі);
- „закріпити” (навичку стрибків у довжину способом „зігнувши ноги”);
- „повторити” (якщо в процесі навчання була перерва (підйом переворотом силою в упор на перекладині);
- „удосконалювати” навичку (метання м’яча в горизонтальну ціль);
- „поглибити” розуміння (наприклад, закономірностей виконання стартового розбігу при бігові на 30 м);
- „оцінити”, „проконтролювати” (виконання окремих вправ, рівень розвитку рухових якостей).

Оздоровчі завдання спрямовані на підвищення функціональних можливостей учнів, розвиток рухових якостей, зміцнення здоров’я, формування постави, загартування. Наприклад, сприяти розвитку рівноваги у вправах на колоді, профілактиці сутулості – засобами вправ із гімнастичною палицею.

Формуючи виховні завдання, необхідно вказати напрям процесу й ті засоби, за допомогою яких будуть розв’язуватися ці завдання. Наприклад, сприяти вихованню сміливості засобами стрибка в глибину з висоти 1,5 м; дисциплінованості – в процесі виконання стройових вправ. Виховна робота проводиться на всіх уроках, але завдання в конспекті ставиться лише в тому випадку, якщо для їх розв’язання в урок включено спеціальні заходи або виконуються конкретні вправи.

Детальніше вивчити методику постановки завдань до уроку фізичної культури можна за статтею В. Іващенко [3].

Проведений аналіз виявив, що в опублікованих конспектах в завданнях уроку можна зустріти такі записи, як: „Лазіння по гімнастичній лаві, стоячи в упорі на колінах однойменним способом” або „Рухлива гра: естафета зі стрибками в довжину з розбігу”. Однозначно – це не завдання уроку, а засоби, за допомогою яких можна розв’язати завдання, наприклад, сприяти розвитку координації рухів засобами лазіння по гімнастичній лаві в упорі на колінах однойменним способом; сприяти розвитку швидко-силових якостей за допомогою естафети зі стрибками в довжину з розбігу.

Слід пам’ятати, що формування завдань уроку завжди починається з дієслів. Їх варіанти для освітніх завдань наведено вище, для оздоровчих – це дієслова «формувати», «сприяти формуванню», «сприяти розвитку» і т.п., для виховних завдань - «виховувати», «сприяти вихованню» і т.п.

У публікаціях зустрічається завдання уроку із таким формулюванням: „Перебороти почуття страху, зміцнити віру учнів у свої сили”. Хоча воно й починається із дієслова, але складається враження, що це особисто вчителю потрібно перебороти почуття страху. В даному випадку, на нашу думку, завдання варто було б сформулювати так: „Сприяти подоланню почуття страху під час виконання вправ на високій колоді”.

Оскільки для завдань спеціально відведено місце у „шапці” конспекту, то немає потреби ще раз їх дублювати у змісті уроку, як це часто спостерігається.

У графічній частині проаналізованих конспектів значна кількість помилок виявлено у графі „Зміст уроку”.

Варто уточнити, що у цій графі записують робочі дії у тій послідовності, в якій пропонується їх викласти на уроці. Вправи слід записувати з дотриманням термінологічних вимог з указівкою вихідного положення і перерахунку їх складових. Якщо урок проводиться груповим методом, то в конспекті слід записати зміст вправ для кожного відділення і вказати порядок зміни видів вправ. За необхідності доцільно записувати вправи окремо для хлопців і дівчат.

Суттєві термінологічні помилки у цій графі в багатьох випадках спостерігаються при записі загальнорозвивальних вправ. Зокрема, щодо терміна „основна стійка” (о. с.) – положення, в якому п’яти разом, носки нарізно, кисті рук притиснуті до стегон – у публікаціях зустрічаємо: в. п. – о. с., руки в сторони; в. п. – о. с., м’яч уперед. Цей запис неправильний. Коли говориться про основну стійку, то ніяких інших приписів бути не може. У випадку, якщо прилад лежить на підлозі, то може бути, наприклад, в. п. – о. с. в центрі обруча, що лежить на підлозі. Не існує в. п. – ноги нарізно. Чому? Тому, що перед цим потрібно вказати основну вправу. Наприклад, стійка ноги нарізно; вис ноги нарізно; упор ноги нарізно; сід ноги нарізно тощо.

У загальнорозвивальних вправах (ЗРВ) часто колові рухи замінюють на колові оберти. Це дві абсолютно різні вправи. Колові рухи можна зробити головою, руками, ногами, тулубом, а оберти – це рух навколо грифа перекладини, жердини, тобто певної осі, наприклад, великі оберти на перекладині.

Також заміна відбулася „змаху” на „мах”. Змах – це різкий рух кінцівками, тулубом у будь-якому напрямку з поверненням у вихідне положення. Він вживається у загальнорозвивальних, вільних вправах, танцювальних кроках. Мах – це рух для набирання кінетичної енергії для виконання певного елемента чи іншої дії (удару, метань, вправ на спортивних приладах тощо), наприклад, з упору на руках на брусах підйом махом уперед.

Під час бігу, ходьби, ЗРВ часто забувають про руки. Це велике упущення. Час розминки потрібно максимально використати для функціональної підготовки організму для основних дій. Чим більше м’язів працюватиме, тим якіснішою буде розминка. До речі, деякі автори використовують терміни „Попередня розминка”, „Попереднє розтягування м’язів”, „Заключне розтягування”, не пояснюючи який зміст вони в таке формулювання вкладають і якими засобами це виконують.

Хотілося б звернути увагу на положення кінцівок у різних вправах. Наприклад, зустрічаємо такий запис: „...лежачи на животі, руки вперед”. Таку

вправу виконати неможливо, тому що положення рук або ніг слід указувати відносно до тулуба. В даному випадку вправу доцільно записати так: „Лежачи на животі, руки вгору”.

Багато помилок зустрічається у записі ЗРВ із предметами. Для уточнення окремих термінів можна переглянути публікації за 2006 рік (№ 2) [5] та за 2012 рік (№ 2, 3) [4].

У змісті основної та заключної частин уроку варто не обмежуватися лише назвами „Підготовчі та підвідні вправи”, „Вправи для удосконалення техніки гри воротаря”, „Домашнє завдання”, а й розписувати зміст цих вправ чи завдань.

Графа конспекту уроку „Дозування” має своє важливе призначення. Адже вчителю потрібно так визначити навантаження кожної вправи, щоб від неї був відчутний ефект протягом 45 хв. На жаль, часто ця графа в конспектах залишається порожньою або майже порожньою, оскільки автори в ній записують лише тривалість частин уроку або тривалість основних вправ. Для прикладу наводимо запис: „Удар по м'ячу внутрішньою стороною стопи” (2,5–3 хв):

- імітація удару по м'ячу;
- зупинка м'яча підошвою;
- підбігання до партнера та імітація удару м'яча внутрішньою стороною підйому.

Невідомо, скільки разів зазначені вправи виконувати. А це має велике значення для молодого вчителя, який працює перший-другий рік і може скористатися досвідом досвідченого фахівця. Тому було б добре, якби ця графа висвітлювала б загальний час, який відводиться на виконання завдання, вправи чи гри, а також кількість підходів, повторень, серій окремої вправи завдання, пульс, при якому виконується вправа, тривалість виконання (хвилини, секунди, метри).

Четверта графа конспекту уроку відображає організаційні й методичні вказівки. Зокрема фіксуються такі організаційні моменти:

- а) способи шикування класу (колона, шеренга, коло тощо);
- б) способи організації учнів (фронтальний, почерговий, груповий, поточний тощо);
- в) способи підготовки місць занять, роздачі та збору інвентарю;
- г) організація техніки безпеки, взаємостраховки, самоконтролю;
- д) форми і методи використання активу класу.

Методичні вказівки включають:

- а) дидактичну взаємодію вчителя й учня – розповідь, пояснення чи інші методи слова; безпосередній показ чи використання наочних посібників; метод розучування вправи; зазначаються команди, вказівки, які будуть використовуватися, описується пояснення техніки вправи, помилки, які необхідно попередити, та способи їх виправлення тощо;
- б) вказівки, на що звертається педагогічна увага під час виконання вправ чи завдань уроку (темп, амплітуда, швидкість, інтервали відпочинку);
- в) форми і види контролю (знань, умінь і навичок учнів);
- особливі правила або виключення з них у рухових, спортивних іграх, естафетах тощо;
- д) завдання для домашніх занять.

У методичних вказівках зустрічаються такі фрази: „Стежити за дисципліною на уроці”, „Виправляти помилки в техніці”. Але ж це прямий обов’язок вчителя фізичної культури під час проведення уроку, а методичні вказівки повинні звучати конкретно, по-суті. У цій графі конкретизується текст вчителя під час уроку, який, передбачаючи можливі помилки учнів, намагається їх усунути за допомогою словесного методу. Наприклад, у конспекті записує: „Під час нахилу ноги не згинати”, а на уроці може звернутися до конкретного учня: „Саша, випрями ноги! (не згинай ноги)”. Замість „Дотримуватися дистанції та правильної постави при ходьбі” краще вказати „Дистанція 2 (4) кроки, розправити плечі, голову не нахилити, дивитися вперед, підтягнути живіт”.

Зустрічаються випадки, у яких частина вправи описана у четвертій графі. Наприклад, у змісті „Ходьба на носках” в організаційно-методичних вказівках „Руки за голову”. Весь цей текст має бути в другій графі. А вказівки до даної вправи можуть бути такими: „Не згинати ноги, п’яти підняти вище, лікті не зводити, звести лопатки” тощо.

Значно покращується якість уроку, якщо вчитель продумає і висвітлює у цій колонці способи розміщення, переміщення учнів і т.п. у вигляді схем чи рисунків.

Підсумовуючи вище викладене, доцільно підкреслити твердження професора Б.М. Шияна, що написання конспекту уроку не є метою, а засобом для її вирішення. Для досвідченого вчителя він може бути не обов’язковим документом, або може викладатися у довільній формі [9, С.189]. Однак, коли йдеться про обмін педагогічним досвідом, конспект уроку повинен бути взірцевим з дотриманням канонів теорії, методики та термінології. Від цього справа зростання професійної майстерності фахівців-початківців нашої галузі лише виграє.

Література

1. Выдрин В. М. Теория физической культуры / В. М. Выдрин. – Л : ГДОИФК, 1988. – 272 с.
2. Гужаловский А. А. Основы теории и методики физической культуры / А. А. Гужаловский. – М. : Физ. культ. и спорт, 1991. – 543 с.
3. Іващенко В. Основи методики постановки завдань до уроку фізичної культури / В. Іващенко // Фізичне виховання в школі. – 2003. – № 3. – С. 43–44.
4. Ковальчук Н. Використання загальнорозвивальних вправ у школі / Н. Ковальчук, В. Санюк // Фізичне виховання у сучасній школі. – 2012. – № 2. – С. 25–28. – № 3. – С. 11–17.

5. Ковальчук Н. Сучасні проблеми використання термінології загальнорозвивальних вправ у школі / Н. Ковальчук, В. Санюк // Фізичне виховання у школі. – 2006. – № 2. – С. 35–43.
6. Теорія і методика фізичного виховання [в 2 т.] / за ред. Т. Ю. Круцевич. – К. : Вид-во НУФКСУ „Олімпійська література”, 2008. – Т. 1. – 392 с. – Т. 2. – 426 с.
7. Теория и методика физического воспитания : учеб. для студ. фак-тов физ. культ. пед. ин-тов / под ред. Б. А. Ашмарина. – М. : Просвещение, 1990. – 286 с.
8. Теория и методика физического воспитания : учеб. [в 2-х т.] / под ред. А. Д. Новикова, Л. П. Матвеева. – М. : Физкультура и спорт, 1976. – Т. 1. – 342 с. – Т. 2. – 255 с.
9. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів : підруч. для студ. ВНЗ [част. , 2] / Б. М. Шиян. – Т. : Навч. книга – Богдан, 2001. – Ч. 1. 272 с. – Ч. 2. – 247 с.

Довідка про авторів

Гнітецька Тетяна Володимирівна, кандидат наук з фізичного виховання, доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання Інституту фізичної культури та здоров'я Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м.Луцьк.

Ковальчук Надія Миколаївна, доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання Інституту фізичної культури та здоров'я Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м.Луцьк.